

Natuurlijk, dit is allemaal gelogen. De poëzie van Alfred Schaffer

De Nederlandse dichter Alfred Schaffer werd in 1973 geboren uit een Nederlandse vader en een Arubaanse moeder. Na zijn studies Nederlands en film- en theaterwetenschappen verhuisde hij in 1996 naar Zuid-Afrika. Hij ging er aan de slag als docent Nederlandse literatuur aan de Universiteit van Kaapstad. Schaffer debuteerde in 2000 als dichter met de bundel *Zijn opkomst in de voorstad*, die genomineerd werd voor de C. Buddingh'prijs 2001 en bekroond met de Jo Peters Poëzieprijs 2002. Nog in 2002 verscheen zijn tweede bundel *Dwaalgasten*, waarmee hij een nominatie voor de VSB Poëzieprijs in de wacht sleepte. En halfweg 2004, nauwelijks vier jaar na zijn debuut, was hij al aan zijn derde bundel toe, de lijvigste tot nu toe: *Geen hand voor ogen*. Alfred Schaffer is dus wel jong, maar al lang niet meer onbekend of onbemind. En dat is zeer begrijpelijk als je zijn poëzie leest. Want hoewel die bij een eerste kennismaking nogal raadselachtig en onpoëtisch lijkt, valt bij doorgedreven lectuur de scherpe geest op van een dichter die een genadeloos inzicht heeft in wat leven in onze tijd betekent.

Het beeld dat Schaffer van onze tijd schetst, is niet bepaald rooskleurig. Oppervlakkigheid en onervulbare idealen tieren welig. Iedereen doet zijn best om te voldoen aan de verwachtingen. Maar niemand slaagt daarin, en precies daaruit komt de leegte voort die mensen vandaag voelen. Schaffer schetst door zijn bundels heen een beeld van de *leisure generation*, de mens met een teveel aan vrije tijd die vlucht in vermaak en *entertainment*. Gedichten spelen zich af op recreatiedomeinen, in bioscoopzalen, op het strand of op feestjes, zoals het gedicht "Het feest":

*Tapijten van licht schieten door de grote zaal
nabij het vliegveld. Dansende, geurloze lichamen
bevrozen beeld na beeld.*

*Iedereen is vol verwachting.
Niemand praat.
Alleen deze zaal bestaat nog.*

*Buiten wordt het al najaar. Zelfs op dit uur
is het een komen en gaan van vliegtuigen.
In de dampende zaal valt men langzaam uit elkaar.*

Dit gedicht geeft een goed idee van Schaffers werkwijze. De dichter stelt scherp op een bepaald fragmentje uit de werkelijkheid, in dit geval een feest. De dichter zelf staat boven het

gewoel en registreert afstandelijk wat hij ziet. Opvallend is hoezeer Schaffer daarbij gebruik maakt van technieken die we kennen uit films en tv-series: in dit gedicht laat de dichter bijvoorbeeld de beelden “bevriezen”. En zoals het beeld befrist, zo bevroren ook de feestvierders. Ze gaan helemaal op in het hier en nu, zozeer dat “alleen deze zaal” nog bestaat. Van het feest zoomt Schaffer dan uit naar de context: de buitenlucht, de vliegtuigen die af en aan vliegen. Hij plaatst het feest in perspectief, om ten slotte in één korte zin de schijn te doorprikken. De roes van het gemeenschapsgevoel was erg vluchtig; eens terug in de realiteit “valt men langzaam uit elkaar”, worden fragmentatie en isolement weer voelbaar.

Uit “Het feest” blijkt ook hoezeer Schaffer geïnteresseerd is in publieke gelegenheden, plaatsen waar mensen elkaar ontmoeten. Mensen doen zich in elkaars gezelschap immers anders voor dan ze zijn. Ze gedragen zich als acteurs en nemen een pose aan; ze imiteren situaties die ze in films hebben gezien. Zodra twee mensen samenkomen, ontstaat er een soort van scène waarop elk zijn eigen rol vervult: “Kaarsen verlichten het vertrek als in een kerstverhaal, / geluidseffecten verhogen de sfeer”, zo beschrijft Schaffer een etentje in *Geen hand voor ogen*. En de rol die ieder voor zich uittekent, is vaak geïnspireerd op beelden, op verhalen, op clichés die ons in boeken, in films en in andere media voorgeschoteld worden. Dit koppeltje uit een gedicht uit *Dwaalgasten* illustreert dat: “ze willen dansen in een nachtclub, het liefst tot de volgende ochtend, / onder water naar elkaar toe zwemmen / en elkaar vastgrijpen zoals ze dat ooit in een film hebben gezien”.

Als er al een evolutie te vinden is in het dichterschap van Schaffer, dan is het vooral de focus die evolueert. Terwijl de dichter in zijn debuutbundel vooral inzoomde op het vluchtige hier-en-nu-gevoel dat we kennen uit “Het feest”, kwam in *Dwaalgasten* de ontzuivering meer op de voorgrond. In *Geen hand voor ogen* ten slotte is de mens terug helemaal op zichzelf aangewezen. Nog meer dan vroeger wordt duidelijk dat de hele entertainment-industrie en de *special effects* die bedoeld zijn om de dingen mooier en spectaculairder te maken, geen antwoord bieden op de existentiële vragen en angsten die eigen zijn aan de mens. Ondanks de schijnbare troost van de fictie blijven we achter met “onze monden vol met tanden”:

[...] *Natuurlijk, dit is allemaal gelogen,
een pasklaar antwoord op een uitgebleven vraag, maar de zwenkende dialoog*

*komt onze weloverwogen gebaren ten goede. En dan gaat de stekker eruit,
wat volgt hebben we elders en beter gezien: de blindheid, de klamme handen.
Hier brengt geen woord verandering. Een slakkengang. Een slavengang.
Maar zo zou ik het nu niet meer zeggen. Hoe dan wel is een andere vraag.*

Gevangen als hij is in het web van beelden en verwachtingen, zoekt de mens voortdurend naar vluchtroutes of “uitwegen”, tevens de titel van een reeks in *Dwaalgasten*. In *Geen hand voor ogen* is de rusteloosheid niet meer te stuiten. Mensen zijn voortdurend bezig zich klaar te maken. Meestal is het niet duidelijk waarvoor ze dat doen, maar kennelijk willen ze ontsnappen aan een onbestemde, maar steeds dichterbijkomende dreiging: “we bereiden ons voor op het uur van de waarheid”, klinkt het in “De beschrijving laat nog veel te wensen over”. *The readiness is all*, wist Hamlet al.

Een ander, verwant motief dat als een rode draad door Schaffers jongste bundel loopt, is het onderweg zijn. Geregeld beschrijft de dichter opgejaagde autoritten zonder duidelijke afkomst of bestemming. Het is een metafoor voor de mens, die op zijn dooltocht in deze wereld zonder ijkpunten alleen maar kan “rondrijden en verdwalen tot zich een oplossing voor zou doen”. Het ligt helaas niet in zijn aard om een oplossing te vinden: “Als je een kaart had zou je nog verdwalen”. Deze gedachten worden magistraal uitgewerkt in de reeks “Eenmaal andermaal”, een geheel van zes gedichten waarin een autorit van twee mensen wordt beschreven. Door in te zoomen op juiste details en door bekende motieven uit politseries in de gedichten te verwerken, slaagt Schaffer erin een opgejaagde, rusteloze, *unheimliche* sfeer op de roepen die je bij je nekvel grijpt:

*Vanwaar deze haast? Iemand is ons te slim afgeweest,
iemand die deze route op zijn duimpje kent. Hier zit muziek in -
helikopters boven de snelweg, mensen in paniek, zwaailichten,
de koelbloedige afrekening op klaarlichte dag, de besmeurde achterbank.
Tandenknarsen, van alles bedenken om maar wakker te blijven.
De vele achterlichten draaien een rad voor ogen,*

*wie hoorde bij wie, wie van ons heeft gewonnen? Je blote rug
vanochtend, de dekens weggeschopt. Buiten werd het gras gemaaid.
Gaat het nog, zou je mij nu moeten vragen, sussend,
met een welgemeende glimlach die me doet verlangen naar een bed,
naar een verhaaltje voor het slapen gaan. Doe uit die schelle zoeklichten,
sluit de deur. Je kaken opengesperd. Geen hand voor ogen.*

Meer dan in zijn vorige bundels legt Schaffer in *Geen hand voor ogen* de nadruk op de desoriëntatie en de existentiële onrust van de mens. De mens is *out of joint* geraakt met de hem omringende wereld en gaat alle kanten tegelijk op, maar kan niet ontsnappen aan wat hem eigen is.

Omdat niets is wat het lijkt bij Schaffer, is zijn poëzie vaak als “ontregelend” omschreven, en dat is ze ook. Zelfs in het meest vredige tafereeltje weet Schaffer altijd iets

verontrustends naar boven te halen, iets dat de verworvenheden van de lezer op losse schroeven zet. Daarom is zijn poëzie wel eens vergeleken met die van zijn generatiegenoot Mark Boog (°1970). Met name in de gedichten waarin filmische technieken gebruikt worden, en dat zijn er nogal veel, valt er wel eens een gelijkenis op te merken met het werk van de Vlaamse dichter Jan Lauwereyns (°1969). Toch schat ik Schaffer hoger in dan zijn twee collega's, en wel omdat hij met genadeloze precisie en quasi onbewogen het levensgevoel van onze tijd verwoordt. Daarvoor heeft hij geen moeilijke taal nodig, al is zijn eenvoud vaak verraderlijk. Uiteraard is niet elk gedicht even geslaagd. Schaffer geeft soms wel erg weinig informatie over wie aan het woord is en welke situatie er beschreven wordt, en af en toe formuleert hij nogal omslachtig. Maar precies het consistente mens- en wereldbeeld, dat nu al drie bundels lang wordt uitgediept en bijgeschaafd, verleent Schaffers poëzie een kwaliteit die zeldzaam is in de Nederlandse poëzie van vandaag. Met zijn derde bundel heeft Schaffer zich definitief aan de kop van zijn dichtersgeneratie gepositioneerd.

Bart van der Straeten

ALFRED SCHAFFER, *Geen hand voor ogen*, De Bezige Bij, Amsterdam, 2004, 91 p.

ALFRED SCHAFFER, *Dwaalgasten*, Thomas Rap, Amsterdam, 2002, 65 p.

ALFRED SCHAFFER, *Zijn opkomst in de voorstad*, Thomas Rap, Amsterdam, 2000, 61 p.